

УДК 37.036:793.3

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ХУДОЖНЬО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Тараненко Ю.П., аспірант,
старший викладач кафедри хореографії
Бердянський державний педагогічний університет

У статті визначені структурні компоненти художньо-творчих здібностей молодших школярів та розкриті особливості їх розвитку в процесі хореографічної діяльності. До структурних компонентів віднесені художньо-естетична, танцювально-виконавська та творчо-діяльнісна складові, які в процесі хореографічної діяльності розвиваються за трьома рівнями (першим, другим, третім).

Ключові слова: *здібності, художньо-творчі здібності молодших школярів, хореографічна діяльність, інтерес, структурні компоненти, рівні розвитку здібностей.*

В статье определены структурные компоненты художественно-творческих способностей младших школьников и раскрыты особенности их развития в процессе хореографической деятельности. К структурным компонентам отнесены художественно-эстетическая, танцевально-исполнительская и творческо-деятельная составляющие, которые в процессе хореографической деятельности развиваются по трем уровням (первому, второму, третьему).

Ключевые слова: *способности, художественно-творческие способности младших школьников, хореографическая деятельность, интерес, структурные компоненты, уровни развития способностей.*

Taranenko Yu.P. STRUCTURAL COMPONENTS ARTISTIC AND CREATIVE ABILITIES OF YOUNGER STUDENTS

The article identifies the structural components of the artistic and creative abilities of younger students and the features of their development in the process of choreographic activity. The structural components classified as artistic and aesthetic, dance-performing and creative-activity components that are in the process of choreographic activity is developing in three levels (first, second, third).

Key words: *ability, artistic and creative abilities of younger students, choreographic activity, interest, structural components, levels of development of abilities.*

Постановка проблеми. У контексті сучасної гуманістичної парадигми освіти в Україні педагогічна наука прагне активізувати процес творчого розвитку особистості. Різноманітні дії в сучасному суспільстві, в яких виявляється творчий потенціал людини, у майбутньому забезпечать найбільш суттєві прогресивні зміни у соціумі. Важливо не тільки генерувати нові ідеї та рішення, але й вміти сприймати й розуміти нові, навіть не зрозумілі ідеї, впроваджувати їх. Це відображено в Національній доктрині розвитку освіти в Україні, яка підкреслює необхідність застосування нових педагогічних технологій особистісно-зорієнтованої моделі навчання для формування творчих здібностей дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні основи спеціальних творчих здібностей вивчали Д. Богоявленська, Л. Виготський, П. Гальперін, Д. Ельконін, Г. Костюк, В. Крутецький, В. Мерлін, Н. Талізін та інші. Проблема здібностей та їх методологічний аспект у науковій психології досліджувались Б. Ананьєвим, А. Ковальовим, А. Лазурським, В. М'ясищевим, С. Рубінштейном, Б. Тепловим та іншими. Педагогічний аспект зазначеної проблеми

розкривається в працях Ю. Бабанського, М. Данилова, Б. Коротяєва, І. Лернера, В. Паламарчук, О. Савченко, М. Скаткіна, Т. Шамової та інших.

Ефективність художньо-творчого розвитку саме молодших школярів підтверджують праці В. Богути, С. Жупаніна, Т. Коваленко, М. Коновальчук, Н. Ляшової, А. Мелік-Пашаєва, Д. Ніколенка, Л. Смольської, О. Струс, А. Щербо та інших дослідників.

Дослідниками сформульовані основні умови розвитку творчих здібностей (Н. Вишнякова, Л. Івахненко, В. Лозова Ю. Неженцев, С. Сисоєва), виявлена специфіка впливу різних засобів естетичного виховання на розвиток творчих здібностей молодших школярів (Л. Гуляєва, В. Кузін, А. Щербо).

Аналіз наукової літератури з питань організації хореографічної роботи дітей доводить, що автори (С. Акішев, А. Акбарова, В. Богута, О. Мартиненко, М. Рожко, Т. Чурпіта, А. Шевчук та інші) здебільшого наголошують на розвитку творчої активності, а питання структури та розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів недостатньо розкривається.

Постановка завдання. Мета статті полягає у визначенні структурних компонентів ху-

дожньо-творчих здібностей молодших школярів та обґрунтуванні особливостей їх розвитку в процесі хореографічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За визначенням Б. Теплова, здібності – це індивідуально-психологічні особливості, які відрізняють одну людину від іншої залежно від успіху виконання нею будь-якої діяльності [8, с. 16].

Найчастіше науковці (Л. Виготський, Г. Костюк, О. Отич та інші) розрізняють загальні та спеціальні здібності. Загальні здібності пов'язані з провідними формами діяльності людини, а спеціальні – з окремими видами діяльності.

Для нашого дослідження інтерес становлять саме спеціальні здібності особистості. Ми поділяємо думку М. Ярмаченка, який під спеціальними здібностями розуміє таку систему властивостей особистості, що допомагає досягти високих результатів у будь-якій спеціальній області діяльності, наприклад літературній, образотворчій, музичній, хореографічній [6, с. 207].

Досліджуючи структуру творчих здібностей, О. Блахут виокремлює у ній художньо-творчі здібності як спроможність втілювати необразний зміст естетичного переживання в естетично виразні образи. В основі художньо-творчих здібностей науковцем розглядається естетичне ставлення до життя, яке виступає необхідною й достатньою умовою зародження самостійних художніх задумів, оскільки збуджує і стимулює роботу уявлення, спонукає до створення образів, надає творчого характеру тим спеціальним знанням, умінням і навичкам, якими людина володіє, та заохочує її до вироблення нових [5, с. 112].

Художньо-творчі здібності є одним з компонентів загальної структури особистості, саме вони сприяють розвитку особистості дитини в цілому. Художньо-творчі здібності у дітей, як і інші їх якості, розвиваються завдяки природній основі, умовам життя і виховання, власній активності в процесі діяльності творчого характеру. Так, дослідниками розглядалися питання розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі мовленнєвої діяльності (О. Глушко, М. Явоненко та інші), зображувальної діяльності (С. Діденко, В. Кардашов), музичної діяльності (В. Рагозіна), хореографічної (танцювальної) діяльності (Р. Акбарова, С. Акішев, В. Богута, О. Горшкова, О. Мартиненко, О. Поклад, А. Шевчук).

Розглянемо проблему розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів у процесі хореографічної діяльності.

Хореографічна діяльність є одним із видів художньо-творчої діяльності, яка в спе-

цифічній, властивій тільки їй формі (танцях) відображає внутрішній світ людини, її бажання, прагнення, творче становлення. Танцювальна діяльність сприяє розумовому та психічному розвитку дитини: розширенню світогляду, активізації пізнавальних процесів, розвитку довільної уваги, пам'яті (зорової, слухової, рухової), творчої уяви.

Теоретики та практики хореографічної діяльності (В. Богута, О. Мартиненко, І. Поклад та ін.) підкреслюють, що в кожній дитині є велика творча енергія, яка повинна знайти вихід, виявитися в якомусь виді діяльності. Так, І. Поклад наголошує на тому, що саме молодшим школярам підходять форми хореографічної діяльності, оскільки відповідають їхній природній потребі в русі, що стимулює діяльність організму, сприяє напруженню м'язів, активізації всіх органів [7, с. 89].

Отже, молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку художньо-творчих здібностей у процесі хореографічної діяльності.

У наукових дослідженнях К. Горчинської, О. Заїки, М. Коновальчук, Ю. Криворучко, О. Мелік-Пашаєва та інших науковців висвітлюються різні підходи до сутності та структури художньо-творчих здібностей. Так, М. Коновальчук визначає такі складові художньо-творчих здібностей: мотиваційний компонент (зовнішні та внутрішні мотиви), інструментальний компонент (емоційно-ціннісний, креативний, спеціальний) [2, с. 72]. Художньо-творчі здібності як якість особистості розглядає О. Заїка, вона виділяє п'ять їх основних компонентів: мотиваційний, емоційно-пізнавальний, аксіологічний, діяльнісний, комунікативно-вольовий.

Структура художньо-творчих здібностей, запропонована О. Мелік-Пашаєвим, має вигляд ієрархії трьох рівнів. Перший рівень передбачає естетичну позицію особистості (естетичний смак, емпатія, емоційно-ціннісне ставлення до світу). На другому рівні розвивається здібність до створення художнього образу (творча уява, образне мислення). Третій рівень включає якості, що сприяють оволодінню засобами певного виду мистецтва, сукупністю спеціальних знань, умінь та навичок [4, с. 46].

На основі аналізу наукових праць з проблеми змісту та структури художньо-творчих здібностей та з урахуванням особливостей хореографічної діяльності ми визначили структурні компоненти художньо-творчих здібностей молодших школярів. До них ми віднесли художньо-естетичну, танцювальну-виконавську, творчо-діялісну складові.

Перший компонент художньо-творчих здібностей молодших школярів включає художньо-естетичну складову (див. табл. 1).

Перший рівень розвитку художньо-естетичної складової передбачає інтерес до танцювальної діяльності. Основними умовами розвитку інтересу до хореографічної діяльності, за думкою П. Коваль, є відповідність змісту хореографічного матеріалу розумового й фізичного розвитку дітей; відповідність елементів відомого й невідомого у змісті програмного матеріалу; використання таких форм роботи, які сприяють подоланню труднощів, але при яких підвищується позитивний емоційний настрій; забезпечення оптимального співвідношення між вправами й рухами репродуктивного і продуктивного характеру; створення проблемних ситуацій і умов співтворчості педагога з дітьми з метою прояву їх ініціативи й самостійності; організація колективної діяльності (сумісне навчання) на занятті, яка створює сприятливі умови для самоствердження дитини [1].

Окрім перерахованих умов формування й підтримки інтересу до хореографії, слід назвати елементи гри (С. Акішев, О. Мартиненко, А. Тараканова), сюжети казок (Є. Горшкова, Т. Чурпіта), національний фольклор (А. Шевчук), танцювальний репертуар, що відповідає принципу сучасності (Г. Березова, О. Єрохіна, Т. Пуртова, А. Тараканова), поєднання хореографії з іншими видами мистецтв: музика, література, зображувальна діяльність, етикет (Ю. Ушакова), врахування статево-вікових інтересів дітей (Ю. Громов, В. Константиновський).

Показниками наявності інтересу до хореографічної художньо-творчої діяльності є позитивне ставлення молодшого школяра

до танцювальних занять, добровільність і систематичність їх відвідування, зацікавленість хореографічним мистецтвом у будь-яких його проявах.

На другому рівні розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів інтерес переростає в естетично-ціннісне відношення до хореографічної діяльності. Саме завдяки естетично-ціннісному відношенню молодших школярів до хореографічної діяльності враження від танцю набувають для дитини художньої специфіки і спонукають її до створення саме хореографічних образів, а не до будь-яких інших. Наявність у дитини естетично-ціннісного відношення приводить до виникнення певного внутрішнього змісту танцю (настрій, емоції, ставлення до того, кого зображає дитина). Цей зміст втілюється у хореографічному творі мовою танцювального мистецтва.

До проблеми естетично-ціннісного відношення до хореографічного мистецтва зверталися такі сучасні науковці, як Б. Мануйлів, О. Мартиненко, А. Шевчук. У наукових роботах учених розкривається значення танцювальної діяльності у вихованні естетичного смаку та формуванні навичок культури в життєдіяльності дитини. На їхню думку, у процесі хореографії в молодших школярів формується здатність сприймати, відчувати, розуміти прекрасне в житті та мистецтві, виховується прагнення брати активну участь у створенні мистецьких творів [3, с. 26]. Важливим є розвиток у дітей молодшого шкільного віку вмінь орієнтуватися в естетичних цінностях, судженнях, переживаннях, самостійно оцінювати та

Таблиця 1

Структурні компоненти художньо-творчих здібностей молодших школярів у хореографічній діяльності

Художньо-творчі здібності молодшого школяра	Складові художньо-творчих здібностей	Перший рівень	Другий рівень	Третій рівень
	Художньо-естетична складова	Інтерес до танцювальної діяльності	Естетично-ціннісне відношення до танцювальної діяльності	Усвідомлено-ціннісне ставлення до танцювальної діяльності
	Танцювально-виконавська складова	Задоволення рухової потреби, формування початкових хореографічних умінь та навичок	Розвиток танцювальних умінь та навичок відносно до індивідуальних можливостей	Накопичення танцювального досвіду
	Творчо-діяльнісна складова	Емоційно-руховий відгук на музику, оригінальність рухової активності, здатність до образно-рухової імпровізації	Продуктивність творчої уяви, здатність до створення хореографічного образу, здатність до індивідуальної та парної танцювальної імпровізації	Продуктивне використання танцювального досвіду, здатність до створення танцювальних комбінацій (поєднання знайомих рухів в нову рухову дію), здатність до колективної імпровізації

творчо використовувати їх у ході власної хореографічної діяльності. Отже, естетично-ціннісне відношення на третьому етапі розвитку художньо-творчих здібностей переростає в усвідомлено-ціннісне ставлення молодших школярів до хореографічної діяльності, пов'язане з розвитком у них аксіологічної, емоційно-почуттєвої, когнітивної та креативної сфер особистості.

Наступний структурний компонент художньо-творчих здібностей – танцювально-виконавська складова. Вона охоплює формування та розвиток хореографічних умінь та навичок молодших школярів, що сприяє накопиченню їх танцювально-досвіду для подальшої творчості (див. табл. 1).

Хореографічні вміння та навички – це здатність дитини виконувати танцювальні рухи за умови зосередження уваги на змістовно-образних, технічних та музичних деталях ще не засвоєної дії [3, с. 58]. До хореографічних умінь та навичок відносять координацію, ритмічність та просторову організацію рухів, технічність, музичність та артистичність їх виконання, творчу інтерпретацію. За своєю природою, структурою та методикою засвоєння хореографічні вміння та навички ідентичні руховим [3, с. 60]. Сформованість визначених танцювальних умінь та навичок у молодших школярів зазначає рівень розвитку їх художньо-творчих здібностей.

На першому рівні розвитку відбуваються задоволення рухової потреби молодших школярів, формування початкових хореографічних умінь і навичок (основні техніки рухів, відтворення простих танцювальних рухів тощо). На другому рівні уточнюються танцювальні вміння та навички відтворювати техніку рухів у деталях за всіма основними параметрами (часовими, просторовими, силовими, координаційними). На третьому рівні розвитку танцювально-виконавської складової художньо-творчих здібностей молодші школярі оволодівають руховими вміннями та навичками, накопичують танцювальний досвід, який дає дітям змогу ефективно включатися в хореографічно-творчу діяльність.

Із танцювальним досвідом безпосередньо пов'язані музично-ритмічні та виразні навички (Н. Ветлугіна, А. Кенеман, К. Тарасова). Автори (С. Руднева, К. Тарасова, А. Шевчук та інші) вказують на те, що під час формування музичного руху необхідно враховувати показники музично-ритмічного виконавства дітей: виразність і координацію. Так, виразність танцювальних рухів молодших школярів трактується ними як здатність дитини виражати у русі

(міміці, пантомімі) характер музики та її образні характеристики, зберігати індивідуальну своєрідність музично-хореографічного образу.

До останнього компоненту художньо-творчих здібностей молодших школярів ми віднесли творчо-діяльнісну складову (див. табл. 1).

На першому рівні розвитку творчо-діяльнісної складової художньо-творчих здібностей молодших школярів відбувається емоційно-руховий відгук на музику та оригінальність рухової активності дітей. Використання синтезу танцювальних рухів та імпровізаційних вправ сприяє розкриттю творчого та фізичного потенціалу, вигадуванню нових танцювальних поз і рухів тощо.

Другий рівень розвитку творчо-діяльнісної складової художньо-творчих здібностей молодших школярів передбачає продуктивність творчої уяви, здатність до створення хореографічного образу та індивідуальну й парну імпровізацію. Процес навчання включає три етапи: від засвоєння можливостей простору та вміння індивідуально імпровізувати у різних рівнях до парної імпровізації.

На третьому рівні розвитку цієї складової художньо-творчих здібностей відбувається використання танцювального досвіду під час створення танцювальних комбінацій (поєднання знайомих рухів у нову рухову дію), розвивається вміння включатися в групу та колективну імпровізацію.

Отже, ми визначили складові художньо-творчих здібностей молодших школярів за трьома рівнями їх розвитку в процесі хореографічної діяльності, які представили у вигляді Таблиці 1.

Як бачимо з Таблиці 1, художньо-творчі здібності молодших школярів містять три складові: художньо-естетичну, танцювально-виконавську та творчо-діяльнісну, які розвиваються на трьох рівнях у процесі хореографічної діяльності. Так, художньо-естетична складова досліджуваних здібностей на першому рівні розвитку проявляється в інтересі до танцювальної діяльності, на другому – естетично-ціннісному відношенні до танцювальної діяльності, а на третьому рівні набуває усвідомлено-ціннісного ставлення до хореографії. Танцювально-виконавська складова художньо-творчих здібностей на першому рівні розвитку передбачає задоволення рухової потреби молодших школярів та формування початкових хореографічних умінь та навичок, на другому рівні – їх розвиток відносно до індивідуальних можливостей, а на третьому рівні знання та вміння сприяють накопиченню танцювального досвіду. Творчо-діяльнісна складова на пер-

шому рівні розвитку художньо-творчих здібностей розкриває емоційно-руховий відгук на музику молодших школярів та оригінальність рухової активності в образно-руховій імпровізації, на другому рівні розвитку простежуються продуктивність творчої уяви, здатність до створення хореографічного образу та включення в індивідуальну й парну імпровізацію; на третьому рівні спостерігаються продуктивне використання танцювального досвіду, здатність до створення танцювальних комбінацій, групової та колективної імпровізації.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, художньо-творчі здібності молодших школярів до хореографії ми визначаємо як цілісну властивість особистості дитини, яка забезпечує максимальну її самореалізацію у процесі танцювальної діяльності. Структурні компоненти художньо-творчих здібностей містять художньо-естетичну, танцювально-виконавську й творчо-діяльнісну складові, які розвиваються поступово на трьох рівнях (перший, другий, третій).

Перспективи нашого дослідження ми вбачаємо у розробці серії завдань з розвитку художньо-творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку в процесі хореографічної діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коваль П. Педагогічні засади розвитку особистісних якостей молодших школярів засобами ритміки і хореографії: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / П. Коваль; Прикарпатський ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 1998. – 18 с.
2. Коновальчук М. Виявлення та підтримка художньо обдарованої особистості в контексті педагогіки життєтворчості / М. Коновальчук // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. – № 7. – С. 72–75.
3. Мартиненко О. Теорія та методика роботи з дитячим хореографічним колективом: [навч. посібн.] / О. Мартиненко. – Донецьк: ЛАНДОН-XXI, 2012. – 232 с.
4. Мелик-Пашаев А. Педагогика искусства и творческие способности / А. Мелик-Пашаев. – М.: Знание, 1981. – 96 с.
5. Отич О. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: [монографія] / О. Отич; за наук. ред. І. Зязюна. – Чернівці: Зелена Буковина, 2009. – 752 с.
6. Педагогічний словник / за ред. М. Ярмаченко. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
7. Поклад І. Розвиток хореографічних здібностей дітей молодшого шкільного віку: дис. ... канд. пед. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / І. Поклад. – К., 2006. – 239 с.
8. Теплов Б. Психология музыкальных способностей / Б. Теплов. – М., 1947. – 335 с.